

Особливості формування англомовної компетентності в монологічному мовленні в студентів закладів вищої освіти

Городецька Наталія Григорівна¹, Гриців Віталія Богданівна²

Опубліковано	Секція	УДК
29.12.2024	Освіта/Педагогіка	811.111-27:378.4

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14571429>

Анотація. Статтю присвячено розгляду особливостей формування компетентності в монологічному мовленні в студентів закладів вищої освіти в процесі навчання англійської мови як іноземної. Зокрема її метою є розкриття характерних рис монологічного мовлення як форми спілкування, виявлення типових англомовних засобів її здійснення та обґрунтування сутності англомовної компетентності студентів у монологічному мовленні. У результаті дослідження визначено ключові особливості монологічного мовлення як виду комунікативної діяльності (зв'язність, контекстуальність, логічна послідовність, відносна неперервність, розгорнутість і завершеність висловлювання, багатоскладність речень та ін.), визначено лексичні, граматичні явища англійської мови, типові для різних видів монологів, зокрема монологу-опису, монологу-розповіді, монологу-повідомлення, монологу-міркування. На основі цього визначено сутність англомовної монологічної компетентності студента закладу вищої освіти як здатності до комунікації засобами англійської мови з урахуванням специфіки і типових рис монологу як форми спілкування.

Ключові слова: монолог, монологічне мовлення, англомовна компетентність в монологічному мовленні, студент, заклад вищої освіти.

Peculiarities of Formation of English Monologue Speaking Competence in Students at Higher Education Institutions

Annotation. The article deals with the peculiarities of forming competence in monologue speaking among university students in the process of teaching English as a foreign language. In particular, it aims to reveal the characteristic features of monologue speaking as a form of communication, identify typical English-language means of its implementation and substantiate the essence of students' English-language monologue speaking competence. As a result of the study, the key features of monologue speaking as a type of communicative activity were defined (coherence, contextuality, logical sequence, relative continuity, comprehensiveness and completeness of the statement, complexity of sentences, etc.), lexical and grammatical phenomena of the English language typical for different types of monologues were identified (monologue-description, monologue-narration, monologue-message, monologue-reasoning).

¹ кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Львівський національний університет природокористування, <https://orcid.org/0000-0002-9403-0272>

² кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов технічного спрямування, Національний університет «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0000-0001-7424-0363>

On this basis the essence of the English-language monologue speaking competence of a student of a higher education institution was determined, which consists in the ability to communicate using the English language, taking into account the specifics and typical features of a monologue as a form of communication. It integrates the internal motivational readiness for monologue speaking; the readiness to organize and structure monologue utterance; the ability to quickly navigate the situation of monologue communication, its goals, and features; the ability to keep previous utterances in memory and produce new ones based on them; the ability to update linguistic forms of utterance in accordance with the communicative situation; the ability to focus attention on both linguistic norms and rules and on the rules and norms of socio-communicative behavior; the ability to rationally use paralinguistic means in accordance with a specific speech situation; the ability to recognize listeners' reactions to utterances in English.

Keyword: monologue, monologue speaking, English language competence in monologue speaking, student, higher education institution.

Вступ

Належний рівень володіння англійською мовою нерозривно пов'язаний із вміннями її застосування як засобу спілкування в усіх його формах, зокрема й монологічній. З огляду на це формування англомовної компетентності в монологічному мовленні є одним із пріоритетних завдань навчання англійської мови як іноземної на всіх ступенях освіти, в т. ч. й у вищій школі. Англомовна монологічна компетентність виявляється передовсім у комплексі знань, умінь і навичок побудови логічно цілісного і послідовного висловлювання з метою вираження своїх думок, міркувань, ставлень тощо засобами цієї мови. Такий специфічний характер англомовної компетентності в монологічному мовленні цілком закономірно вимагає ефективних науково-теоретичних і методичних підходів до її формування.

Питання теорії і практики навчання англомовного монологічного мовлення є об'єктом пильної дослідницької уваги науковців, які одногосно наголошують на важливості оволодіння студентами вміннями і навичками здійснення цього виду комунікативної діяльності та обґрунтовують актуальні підходи й способи розв'язання відповідної проблеми. Так, О. Устименко визначила особливості навчання студентів англомовного монологічного мовлення на основі компетентнісного підходу та проаналізувала основні складники відповідної компетентності, етапи і засоби її формування [6]. Ю. Остраус дослідила типові труднощі студентів в процесі оволодіння англомовних монологічним мовленням та запропонувала низку методичних прийомів для їх подолання [3]. В. Пащук розкрила психологічні, лінгвістичні, дидактико-методичні особливості формування англомовної компетентності студентів в монологічному мовленні за допомогою автентичних художніх фільмів [4].

Водночас запорукою успішного формування у студентів закладів вищої освіти умінь монологічного мовлення англійською мовою вважаємо передовсім врахування особливостей монологу як форми комунікативної діяльності, з одного боку, та специфіки засобів англійської мови для його побудови, з іншого боку. Відтак *метою* нашої статті є розкриття характерних рис монологічного мовлення як форми спілкування, виявлення типових англомовних засобів її здійснення та обґрунтування сутності англомовної компетентності студентів у монологічному мовленні.

Результати

Монологічне мовлення – це специфічна форма спілкування, що виявляється у зв'язному, послідовному висловлюванні особи, зверненому до одного чи декількох слухачів-співрозмовників. Монологічне мовлення забезпечує реалізацію широкого спектру комунікативних функцій, зокрема: інформативну, тобто повідомлення

інформації про процеси, події, об'єкти зовнішнього світу; експресивну, тобто вираження власних думок, почуттів, емоцій, ставлення щодо явищ дійсності; розважальну, тобто розслаблення, відволікання від проблем, наприклад через художнє читання чи розповідь в неофіційні бесіди; ритуально-культову, тобто висловлювання під час певного ритуального обряду, наприклад виступ-привітання з нагоди якогось свята; функцію впливу, тобто переконання в правильності чи неправильності певних думок, поглядів тощо [4].

До характерних ознак монологу як виду комунікативної діяльності належать: зв'язність, що виражається у композиційно-смісловій єдності висловлювання на основі міжфразового зв'язку; тематичність, що виявляється у його співвіднесеності із конкретною проблемою – макротемою, яка зазвичай розпадається на низку мінітем; контекстуальність, що відображається у тісній залежності від комунікативної ситуації, яка є його відправним моментом; односпрямованість, адже він не передбачає чіткої зворотної реакції слухача на висловлювання мовця; логічна послідовність, що виражається в поступовому висловленні ідеї та її подальшому уточненні, доповненні, поясненні, обґрунтуванні тощо; відносна неперервність, оскільки монолог, як правило, не обмежується однією фразою, а передбачає їх сукупність у неперервному висловлюванні з метою завершення думки загалом [2; 4; 5].

Монолог позначений і рядом, власне, лінгвістичних особливостей, серед яких передовсім слід назвати багатоскладність і різноструктурність речень, що знаходить вияв в активному вживанні в монологічному мовленні ускладнених синтаксичних конструкцій, поширених речень, також розгорнутість і завершеність висловлювання, що забезпечуються специфічними мовними засобами для вираження зв'язку між окремими реченнями, наприклад лексичними повторами тощо.

З огляду на наведені особливості монологу як форми комунікації англомова монологічна компетентність студентів закладів вищої освіти може бути визначена як здатність здійснювати спілкування англійською мовою в монологічній формі з огляду на комунікативні цілі, потреби, завдання, ситуації. Вона передбачає спроможність планувати, реалізувати власну комунікативну діяльність під час створення англомовного монологічного висловлювання різних типів відповідно до конкретної комунікативної ситуації, коригування власної мовленнєвої поведінки відповідно до специфіки цієї ситуації та загальноприйнятих норм і правил спілкування [7].

В основі англомовної компетентності у монологічному мовленні лежить комплекс відповідних знань, умінь і навичок, тісно взаємопов'язаних між собою. Насамперед англомова монологічна комунікативна компетентність ґрунтується на загальних комунікативних здібностях і вміннях монологічного спілкування, знаннях про нього як про вид комунікації, мовленнєвих навичках, що перебувають у динамічній взаємодії. Розглянемо детальніше найбільш важливі групи знань, умінь і навичок, які є передумовою успішного формування іншомовної монологічної компетентності та складають її основу. Передовсім слід звернути увагу на загальне мовленнєве монологічне вміння, яке трактується як здатність творчого застосування засобів англійської мови для висловлення своїх думок у логічній послідовності і повноті викладу, коректності з огляду на її норми, відповідності реаліям комунікативної ситуації [7].

Мовленнєве монологічне вміння конкретизується низкою загальних і спеціальних умінь. Перші відображаються у здатності: комбінування мовленнєвих зразків відповідно до конкретного комунікативного наміру та логічної схеми; передавання змісту зразка зв'язного монологічного висловлювання, зі скороченням, доповненням, своїми словами; повного і послідовного висловлювання на основі різних опор та без них; зв'язного висловлювання на основі поєднання інформації з різних джерел, наприклад, матеріалів текстів з опорою на зразки та без них; вираження вербальними засобами власної позиції,

ставлення стосовно предмета мовлення; описування об'єктів і явищ зовнішнього світу, наприклад творів мистецтва – картин, фільмів тощо; компонування розповіді чи повідомлення на актуальні теми на основі комбінування інформації про них із різних джерел.

Другі виявляються у спроможності: поєднувати мовленнєві зразки у логічній послідовності на основі відповідної логічної схеми; зв'язно і повно висловлюватись відповідно до конкретної ситуації спілкування; коректно оформлювати власне висловлювання відповідними мовними засобами; добирати засвоєний раніше мовний матеріал відповідно до комунікативної цілі та переносити набуті знання, навички і вміння на нову ситуацію спілкування; залучати в процесі творення монологічного повідомлення матеріал суміжних тем, комбінуючи і варіюючи його як за формою, так і за змістом [1].

Поряд із загальним мовленнєвим монологічним умінням основу англомовної комунікативної компетентності у монологічному мовленні складають загальні інтелектуальні вміння, зокрема аналізувати, порівнювати, узагальнювати інформацію для монологу, дотримуватися причинно-наслідкових зв'язків при плануванні мовленнєвих висловлювань, укладати розгорнуту смислову програму монологічного висловлювання, а також навчальні та організаційні вміння, наприклад, застосовувати опори різного характеру та засоби навчання різного типу, самостійно організовувати власну пізнавально-комунікативну діяльність тощо.

Англомовна комунікативна компетентність у монологічному мовленні неодмінно передбачає і компенсаторні вміння, що виявляються у спроможності виходити із складної ситуації в умовах дефіциту мовних засобів для монологічного висловлювання цією мовою. Зокрема це вміння: коректно повернутися до раніше сказаного чи початку висловлювання; передавати значення слова, яке важко пригадати, за допомогою заміни, наприклад синонімом, більш загальним поняттям, займенником тощо; описати явище чи об'єкт за його ключовими характеристиками чи властивостями; спрощувати висловлювання на основі знайомих слів і зразків мовлення та застосовувати парафраз; раціонально використовувати невербальні засоби комунікації; звернутися по допомогу до співрозмовників-слухачів тощо [7].

Англомовна монологічна комунікативна компетентність базується також на системі декларативних і процедурних знань. Перші охоплюють знання про фонетичну систему, граматичну будову та словесний фонд англійської мови, а також країнознавчі і лінгвокраїнознавчі знання. Вони забезпечують обізнаність студента не лише з лексичними, фонетичними, граматичними нормами англійської мови, а й з тематикою і типовими ситуаціями англомовного монологічного мовлення, типологією монологів і їх лінгвістичними особливостями, спеціальними мовними засобами для забезпечення зв'язності монологічного мовлення, зокрема засобами міжфразового зв'язку, нормами адекватної комунікативної поведінки в ситуаціях офіційного і неофіційного мовлення, паралінгвістичними явищами (жести, міміка тощо), типовими для різних ситуацій монологічного спілкування і т. д.

До других належать соціокультурні знання комунікативної та некомунікативної поведінки носіїв англійської мови у ході монологічного мовлення, а також знання про особливості планування, здійснення, коригування монологічних висловлювань різного характеру. Вони передбачають ґрунтовну обізнаність зі способами структурування монологічного висловлювання певного типу, передачі думки у монологічному мовленні засобами вираження модальності, манерами спілкування зі слухачами в монологічній формі залежно від рівня офіційності, засобами невербальної комунікації у конкретних ситуаціях монологічного спілкування та ін. [6].

Англомовна комунікативна компетентність у монологічному мовленні студентів закладів вищої освіти неодмінно має інтегрувати в собі комунікативні здібності і якості,

а саме: внутрішню мотиваційну готовність до монологічного мовлення; готовність організувати, структурувати власне монологічне висловлювання; здібність швидко орієнтуватися в ситуації монологічного спілкування, її цілях, особливостях; здатність тримати в пам'яті попередні висловлювання та на їх основі продукувати нові; здібність актуалізувати відповідно до комунікативної ситуації мовні форми висловлювання; спроможність фокусувати увагу як на мовних нормах і правилах, так і на правилах і нормах соціально-комунікативної поведінки; здібність раціонально користуватися паралінгвістичними засобами відповідно до конкретної мовленнєвої ситуації; готовність до самовираження через монологічне мовлення за допомогою англійської мови; здатність до самооцінювання власних англомовних монологічних висловлювань, їх впливу на слухачів; здібність до розпізнавання зворотних реакцій слухачів на власні висловлювання англійською мовою та ін. [8].

З огляду на типові особливості монологічного мовлення як виду комунікативної діяльності та комплексну структуру англомовної комунікативної компетентності її формування у студентів закладів вищої освіти передбачає врахування низки особливостей, пов'язаних із необхідністю опанування здатністю раціонально в граматичному та фонетично-інтонаційному плані оформляти розгорнуті думки у формі монологічних висловлювань, а також логічно зв'язувати їх на смислому рівні, що перевищує синтаксичний рівень. Відтак у процесі оволодіння англомовним монологічним мовленням перед студентами постає завдання одночасного здійснення смислової та мовленнєвої діяльності, адже завершуючи одне висловлювання, вони повинні одночасно передбачати початок кожного наступного, а іноді і весь склад монологічної розповіді.

Важливе значення в процесі навчання студентів англомовного монологічного мовлення має врахування типології монологічних висловлювань, адже цей вид комунікативної діяльності не є монолітним. Так, монолог-опис є свого роду констатуючим типом монологічного висловлювання, спрямованим на ствердження відсутності чи наявності певних ознак в об'єкті. У ньому йдеться, наприклад, про об'єкти і явища зовнішнього світу із визначенням їхніх ознак і властивостей. Монолог-розповідь є натомість динамічним типом монологічного висловлювання, спрямованим на розкриття перебігу подій, дій, станів тощо. Відтак дійсність у монологі-розповіді представлена в її змінах у хронологічній послідовності. Різновидами монологу-розповіді є монолог-оповідь, тобто висвітлення певних подій крізь призму фактів із життя самого мовця, та монолог-повідомлення, тобто короткий виклад певної події в інформативній формі. Монолог-міркування ґрунтується на умовиводах, в ході яких робляться відповідні висновки щодо об'єкта обговорення, на причинно-наслідкових зв'язках в процесі його розкриття. Різновидом монологу-міркування є монолог-переконання, що спрямований на формування в слухачів конкретних поглядів, думок щодо певного явища, спонукування їх до дій [4; 6; 8].

Кожен з названих видів монологів характеризується специфічними мовними засобами, якими повинні оволодіти студенти для продукування монологічних висловлювань різних типів. Так, наприклад, для монологу-опису є типовими прості і складносурядні речення із наведенням переліків і послідовностей, граматичний зворот *there is/there are*, а також часові форми *Present Continuous*, *Present Indefinite*, *Past Indefinite*. Для монологу-розповіді є властивими прості та складнопідрядні темпоральні речення, адвербіалії, як-от: *one day*, *in the afternoon*, *yesterday*, *first*, *after that*, а також часові форми *Past Indefinite*, *Past Perfect*, *Present Indefinite*, *Future Indefinite* залежно від часу розвитку подій. У монологах-повідомленнях натомість переважають прості розповідні речення та часові форми *Present Indefinite*, *Present Perfect*, які, як правило, характеризуються часовою невизначеністю. Для монологу-міркування є типовими складнопідрядні з'ясувальні, означальні, каузальні речення, а також інфінітивні

конструкції [7]. Формування англомовної комунікативної компетентності в монологічному мовленні в студентів неодмінно передбачає оволодіння вміннями побудови усіх названих типів монологів з урахуванням їхніх лінгвістичних особливостей.

Висновки

Тож формування у студентів закладів вищої освіти належного рівня компетентності в монологічному мовленні англійською мовою є одним із ключових завдань її навчання в закладі вищої освіти. Навички монологічного мовлення є засадничим компонентом англомовної комунікативної компетентності, а саме компетентності у говорінні поряд із уміннями діалогічного мовлення. Монологічне англомовне мовлення відображає продуктивний вид комунікативної діяльності, органічною основою якого є монолог, типовими ознаками якого є односпрямованість, зв'язність, тематичність, контекстуальність, логічна послідовність, відносна неперервність висловлювання, специфічність мовних засобів тощо. Відтак англомовна монологічна компетентність студента може бути визначена як здатність до комунікації засобами англійської мови на основі застосування фонетичних, лексичних, граматичних, соціокультурних знань та навичок говоріння з урахуванням визначених загальних, типових рис монологу як форми спілкування. Вона виявляється у готовності укладати монологічні єдності, мінімонологи та монологи різних функціональних типів відповідно до граматичних, фонетичних, лексичних норм іноземної мови та загальноприйнятих правил комунікації в монологічній формі. Формування такої комплексної здатності студентів до побудови монологічних висловлювань засобами англійської мови вимагає розробки й реалізації спеціальних засобів і технологій, що становить важливий напрям лінгводидактичних досліджень.

Список використаних джерел

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ, Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ, Ленвіт, 2013. 590 с.
3. Остраус Ю. Особливості формування англомовної компетентності у монологічному мовленні у дорослих. *Вісник науки та освіти*. 2023. №9(15). С. 1-14.
4. Пашук В. С. Навчання студентів мовних спеціальностей усного англійського монологічного мовлення з використанням автентичних художніх фільмів: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2002. 21 с.
5. Сторонська О. С. Інтерактивні та комунікативні процеси навчання іноземної мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету*. 2015. №43. С. 84-87.
6. Устименко О. М. Навчання іншомовного монологічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2013. №1. С. 3-9.
7. Harmer J. *The practice of English language teaching*. Harlow: Pearson Education Limited, 2007. 448 p.
8. Nunan D. *Designing Tasks for the Communicative Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 128 p.